

บทคัดย่อ

รายการसानรัก คนเก่งหัวใจแกร่ง เป็นกิจกรรมหนึ่งในการแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัทแอดวานซ์ อินโฟร์ เซอร์วิส จำกัด (มหาชน) และเป็นผู้สนับสนุนหลักในลักษณะระบบอุปถัมภ์โดยการว่าจ้างบริษัทป่าใหญ่ ครีเอชั่น จำกัด เป็นผู้ผลิตรายการ คัดเลือกเด็กและเยาวชนภายใต้แนวคิดเด็กด้อยโอกาสตามคุณสมบัติตามที่รายการกำหนด ได้แก่ ฐานะครอบครัวยากจน มีความกตัญญู สู้อชีวิต และรักการเรียนหนังสือ นำเสนอในรูปแบบสารคดีชีวิต เพื่อให้แง่คิดและเป็นตัวอย่างในการต่อสู้ชีวิตกับผู้ชมรายการ และกระตุ้นให้คนในสังคมมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

การศึกษาเรื่อง “บทบาทของรายการสารคดีโทรทัศน์กับการพัฒนาเยาวชน: รายการसानรัก คนเก่งหัวใจแกร่ง” เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี คือ ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณร่วมกับวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ สำหรับวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยมีแบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นเยาวชนคนเก่งหัวใจแกร่งในรายการसानรัก คนเก่งหัวใจแกร่งตั้งแต่ปีพ.ศ.2544-2549 จำนวน 106 คน แบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ส่วนที่ 2 บทบาทของรายการसानรัก คนเก่งหัวใจแกร่งที่มีต่อเยาวชนคนเก่งหัวใจแกร่ง ส่วนที่ 3 ปัจจัยที่กระตุ้นให้เยาวชนคนเก่งหัวใจแกร่งเกิดการพัฒนา ส่วนที่ 4 ความคิดเห็น และคำแนะนำ ส่วนวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) และสนทนาแบบกลุ่ม (Focus group discussion) ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มเยาวชนคนเก่งหัวใจแกร่ง กลุ่มผู้ผลิตรายการและผู้สนับสนุนรายการ และเครือข่ายความช่วยเหลือเยาวชนคนเก่งหัวใจแกร่ง โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ดังนี้

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์บทบาทของรายการसानรัก คนเก่งหัวใจแกร่งทั้งทางตรงและทางอ้อม
2. เพื่อวิเคราะห์ผลการพัฒนาที่เกิดขึ้นกับเยาวชนคนเก่งหัวใจแกร่ง 3 ปัจจัย คือ ปัจจัยทางกาย ปัจจัยทางจิตใจ และปัจจัยทางสังคม

ผลการศึกษาวิจัยบทบาทของรายการสารนรัก คนเก่งหัวใจแกร่ง ที่มีต่อเยาวชนคนเก่งหัวใจแกร่งทางตรง พบว่า

- รายการทำหน้าที่เป็นพื้นที่สาธารณะ (Public sphere) ที่ให้อำนาจแก่เยาวชนคนเก่งหัวใจแกร่งในระดับการปรากฏตัวในเนื้อหาสารคดีด้วยการแสดงความรู้สึก และมุมมองในการใช้ชีวิต

- สร้างแรงบันดาลใจให้เกิดขึ้น (The mass media can raise aspirations) และเป็นบทบาทที่มีความชัดเจนมากที่สุด เนื่องจากเยาวชนคนเก่งหัวใจแกร่งมีต้นทุนทางสังคมต่ำกว่าเด็กโดยทั่วไป ขณะเดียวกันสังคมสมัยใหม่พวกรางวัลแรงบันดาลใจของเยาวชนคนเก่งหัวใจแกร่งให้มีลักษณะของการขาดความมั่นใจ รายการจึงเข้ามาเป็นกลไกหนึ่งในการลดช่องว่างทางความรู้สึก และกระตุ้นให้มีความอยากอยู่ดีกินดี

- สร้างสถานภาพให้แก่บุคคล (The mass media can confer status) โดยการได้รับคัดเลือกให้เป็นภาพตัวแทนในรายการสารนรัก คนเก่งหัวใจแกร่ง ซึ่งสถานภาพของการเป็นเยาวชนคนเก่งหัวใจแกร่งช่วยเปิดโลกทัศน์ให้กว้างขึ้น แต่มีผลสะท้อน 2 ด้าน คือ กระตุ้นให้มีความคิดดี ทำดี และมีความภาคภูมิใจในตัวเอง แต่ในทางกลับกันสถานภาพที่ได้รับจากรายการทำให้เกิดความรู้สึกอึดอัดจากการถูกคาดหวังจากคนรอบตัว

- เป็นผู้จัดประเด็นความสนใจแก่สังคม (The mass media can focus attention) จากสถานภาพในการเป็นเยาวชนคนเก่งหัวใจแกร่ง ทำให้เยาวชนคนเก่งหัวใจแกร่งได้รับโอกาสในชีวิตมากขึ้น และได้รับการยอมรับจากบุคคลในสังคม

บทบาทของรายการ “สารนรัก คนเก่งหัวใจแกร่ง” ที่มีต่อเยาวชนคนเก่งหัวใจแกร่งทางอ้อม พบว่า คือ การสร้างความรู้สึกผูกพันและความเป็นกันเองระหว่างกระบวนการถ่ายทำสารคดี ทำให้ทีมงานผู้ผลิตรายการกลายเป็นตัวแปรหนึ่งในชีวิตประจำวันของเยาวชนคนเก่งหัวใจแกร่ง นั่นคือ การเป็นที่ปรึกษา นอกจากนี้ยังพบว่ารายการมีบทบาทด้านสวัสดิการสังคมร่วมด้วยซึ่งบทบาทดังกล่าวเป็นบทบาทเสริมที่เกิดขึ้นจากการติดตามข้อมูล และการให้ความช่วยเหลือเยาวชนคนเก่งหัวใจแกร่งอย่างต่อเนื่องภายหลังจากสิ้นสุดกระบวนการถ่ายทำจนออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์

จากบทบาทและการทำหน้าที่ของรายการ “สารนรัก คนเก่งหัวใจแกร่ง” สะท้อนผลการพัฒนาที่เกิดขึ้นกับเยาวชนคนเก่งหัวใจแกร่ง 3 ปัจจัย ผลการวิจัยพบว่า เยาวชนคนเก่งหัวใจแกร่งเกิดการพัฒนาดตนเองในปัจจุบันทางจิตใจเด่นชัดที่สุด ได้แก่ การมีกำลังในการดำเนินชีวิต การเห็นคุณค่าในตัวเอง และสามารถจัดการความเครียดความกังวลในเรื่องต่างๆ ได้ และ

การพัฒนาลำดับรองลงมา คือ ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ความสัมพันธ์ในครอบครัว เพื่อน คนในชุมชน ความเสมอภาคและการได้รับการยอมรับจากคนในสังคม และการปรับตัวกับสิ่งแวดล้อมใหม่ๆ ขณะที่ปัจจัยทางกายเป็นผลการพัฒนาลำดับสุดท้าย ได้แก่ การสร้างอาชีพใหม่ การเรียนและที่อยู่อาศัย

นอกจากนี้ความเป็นวิชาชีพของผู้ผลิตสารคดีสะท้อนเนื้อหาที่น่าสนใจ รูปแบบรายการสามารถสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ผู้ชมรายการจนเกิดเป็นเครือข่ายความช่วยเหลือเยาวชนคนเก่งหัวใจแกร่ง โดยรูปแบบความช่วยเหลือแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ความช่วยเหลือในระยะสั้นและความช่วยเหลือในระยะยาว ความช่วยเหลือในระยะสั้นไม่มีส่วนผลักดันให้เยาวชนคนเก่งหัวใจแกร่งเกิดการพัฒนาอย่างเด่นชัด ขณะที่ความช่วยเหลือในระยะยาวหรือต่อเนื่องมีส่วนกระตุ้นให้เยาวชนคนเก่งหัวใจแกร่งเกิดการพัฒนาปัจจัยทางกายเด่นชัดที่สุด ได้แก่ ที่อยู่อาศัย การสร้างอาชีพใหม่ และเศรษฐกิจในครอบครัว

โดยภาพรวมจากการศึกษา พบว่า ท่ามกลางรายการโทรทัศน์ไทยที่เป็นอุตสาหกรรมอย่างมากในปัจจุบัน สื่อมวลชนมีบทบาทต่อการลดช่องว่างของปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะ “เด็กด้อยโอกาส” ได้ด้วยการทำหน้าที่เป็นกลไกหนึ่งทางสังคมและทำหน้าที่สื่อมวลชนเพื่อการพัฒนา ภายใต้แนวคิด อุดมการณ์ และจุดยืนด้านความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างจริงจัง